

Јелена Љ. Спасић
Факултет педагошких наука
Универзитета у Крагујевцу, Јагодина
Катедра за филолошке науке

УДК: 070(497.11):81'27
ИД БРОЈ: 199409676
Оригинални научни рад
Примљен: 7. фебруар 2013.
Прихваћен: 15. март 2013.

ЈЕЗИЧКА СРЕДСТВА ЗА ИСКАЗИВАЊЕ ОДРЕЂЕНЕ ИМПЕРЦЕПТИВНОСТИ У НОВИНСКОЈ ВЕСТИ

Айси́раки́: Исказивање говорниковог (новинаревог) става да он није извор изнете информације означава се лингвистичким термином имперцептивна модалност (имперцептивност). Овај тип субјективне модалности реализује се у новинским вестима у оба своја подтипа (одређена и неодређена имперцептивност). Употребом дескриптивне научне методе анализирамо језичка средства за исказивање одређене имперцептивности у новинским вестима објављеним у српској дневној штампи. Први сегмент анализе јесте описивање различитих синтаксичких модела за исказивање овог типа модалности. Други сегмент обухвата анализу лексичких средстава употребљених у оквиру именовања извора. Циљ рада је да покаже чиме је условљен избор језичких средстава за исказивање одређене имперцептивности у тексту новинске вести.

Кључне речи: стилистика, модалност, имперцептивност, публицистички функционални стил, извештај

1. У процесу информисања јавности путем информативних публицистичких жанрова новинар често цитира или парафразира изјаве политичара, званичника, јавних личности или податке прикупљене из званичних саопштења, правних докумената, из других медија, научних студија или различитих база података. У раду¹ се бавимо језичким средствима којима се у тексту новинске вести исказује информација да новинар није извор информација, већ да вест преноси информације добијене од неког другог

¹ Рад је настао у оквиру пројекта 178014 *Динамика стирукџура савременој српској језика*, који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

говорног лица, при чему се говорно лице именује. Лингвистички термин којим се то означава јесте одређена имперцептивна модалност.

1.1. Модалност се дефинише на различите начине у лингвистици, где је дефинисана као морфосинтаксичка категорија, семантици, где се дефинише нешто шире, као семантичка информација о говорниковом ставу или мишљењу о садржају пропозиције и логици, где се дефинише преко појмова нужности и могућности, који се називају модалитетима. Занима нас лингвистички приступ појму модалности, према коме се она дефинише као „квалификација коју говорно лице даје о свом исказу и/или о ситуацији која је њиме означена“ (Пипер и др. 2005: 636). Литература о модалности је обимна и у њој налазимо различите класификације врста модалности и различиту терминологију. Следећи класификацију модалних значења према којој деонтичка и оптативна модалност представљају врсте реалне/иреалне модалности, а епистемичка, имперцептивна, метајезичка, аксиолошка и експресивна модалност врсте субјективне модалности (Пипер и др. 2005: 637–648), бавићемо се језичким средствима за изражавање одређене имперцептивне модалности у новинској вест.

Имперцептивна модалност (имперцептивност) представља „вид модалности у оквиру којег се садржај исказа квалификује у светлу чињенице да говорно лице није извор информације која се износи“ (Пипер и др. 2005: 645). Најближа је епистемичкој модалности и реализује се у два типа: одређена и неодређена имперцептивност (Пипер и др. 2005: 646).

1.2. Задаци проучавања грађе прикупљене из дневне штампе као и општи критеријуми формулисани су на основу литературе, а даље су формиран на основу грађе. Класификациони критеријуми одабрани су на основу корпуса. У раду користимо дескриптивну научну методу. Комбиновањем лингвостилистичких и функционалистичких критеријума анализа показује која је сврха употребе језичких средстава за изражавање одређене имперцептивности у новинским вестима објављеним у српској дневној штампи.

1.3. Анализа је проведена на конкретном језичком материјалу ексцерпираним из српских дневних новина. Корпус чини преко пет стотина вести, објављиваних током последњих пет година, које су ексцерпирани из следећих дневних листова: *Блиц*, *Прес*, *Ало!*, *Курир*, *Полиџика*, *Вечерње новости*, *Правда*, *Данас* и *Газета*.

2. ОДРЕЂЕНА ИМПЕРЦЕПТИВНОСТ У НОВИНСКОЈ ВЕСТИ

Било вест износи информације које новинару даје појединац, институција или база података, извор информација је „друштвена категорија којој је друштво дало не само право него и обавезу да информацију даје, да служи новинару ради информисања јавности, да му у томе помаже, да му то омогућава“ (Рајнвајн 1988: 25). Када користи информације добијене након обављеног интервјуа или саслушаног говора новинар има професионалну обавезу да у тексту вести назначи извор тих информација. Циљ нам је да покажемо којим језичким средствима новинар читаоцу ставља до знања да он није извор изнете информације, при чему именује извор. Анализа језичких средстава за исказивање одређене имперцептивности обухвата анализу синтаксичких и лексичких средстава употребљених са овом сврхом у тексту новинске вести.

2.1. СИНТАКСИЧКА СРЕДСТВА ЗА ИСКАЗИВАЊЕ ОДРЕЂЕНЕ ИМПЕРЦЕПТИВНОСТИ У НОВИНСКОЈ ВЕСТИ

За исказивање одређене имперцептивности у тексту новинских вести новинари користе различита синтаксичка средства: предлошко-падежне конструкције, независне и зависне клаузе.

2.1.1. Предлошко-падежне конструкције једно су од заступљенијих синтаксичких средстава за исказивање одређене имперцептивности у новинској вести. У нашем корпусу најзаступљеније су предлошко-падежне конструкције са предлогом *према*, и то конструкције „ПРЕМА + синтагма_{ND_{ev}}“ и „ПРЕМА + синтагма_{реч}“, а јављају се још конструкције „У + синтагма_{НД_{ев}}“, „НА + N_{Lok}“, „У + N_{Lok}“ и „ИЗ + N_{Gen}“.

2.1.1.1. Предлошко-падежна конструкција „ПРЕМА + синтагма_{ND_{ev}}“ једно је од најчешћих синтаксичких средстава за исказивање имперцептивне модалности у тексту новинске вести. Њену употребу илуструју примери:

Поузвано се зна да непознати силоватељ и разбојник има између 25 и 30 година, а *према тврђњи мештана* већ је виђен у овом крају и околним селима, сервирајући исту причу. (Правда, 8–9.3.2008, 13); *Према наводима медија*, они су се сукобили око земљишта крај стадиона Војводине и Спенса, где би требало да се изгради „Delta city“ Мирослава Мишковића. (Блиц, 7.12.2007, 3); *Према Динкићевом нацрту закона* грађани би бесплатно добили по 15 одсто акција у Нафтној индустрији Србије, „Јат ервејзу“, Електропривреди Србије, „Телекому“, Аеродрому „Никола Тесла“ и фабрици лекова „Галеника“. (Блиц, 17.11.2007, 10); Цела манифестација коштаће, *према информацијама из трагске ујраве*, око 100.000

динара. (Курир, 15.12.2007, 15); *Према оцени њроф. др Ивана Стјефановића из КБЦ Београд*, који је на неки начин надгледао и усмеравао овај пионирски подухват тројице нишких офталмолога, реч је о најкомпликованијем захвату на оку и ко то савлада може да оперише све у офталмологији. (Правда, 8–9.3.2008, 41).

Ређе се ова конструкција јавља са синтагмом у чијем се центру налази именица која није девербативна, на пример, именица *јодаџиак*:

Истовремено, *према јодаџима Одељења за њринудну најлајџу*, девет од око 20 фирми чији је власник у потпуној су блокади. (Прес, 31.12–2.1.2008, 10); *Коришћење дрога у Словачкој у последњих тринаест година расте а, према јодаџима Националној ценџира*, марихуану је прошле године пушило 21 одсто више тинејџера него 1995. (Данас, 15–16. март 2008, 9).

Предлошко-падежна конструкција „ПРЕМА + синтагма_{ND^{Dev}}“ у свом саставу има кондензовану синтагму чији је центар девербативна именица са детерминатором у виду конгруентог или неконгруентног атрибута. Исти синтаксички модел јавља се и са именицом *јодаџиак*. Сврха употребе оваквих конструкција у тексту новинске вести је номинализација и кондензација исказа, те његово обезличавање.

2.1.1.2. Предлошко-падежна конструкција „ПРЕМА + синтагма_{реч}“ једно је од заступљенијих синтаксичких средстава за исказивање одређене модалности у новинској вести. Одвојена је зарезима, као што показују примери:

Према речима искусних риболоваца, Зоранов капиталац је највећи уловљени шаран на овом делу Дунава у последњих неколико деценија. (Политика, 6. 11. 2007, 36); *Према њеним речима*, шест разбоја биће подељено женама чланицама тог удружења, које су летос прошле обуку за ткање пиротских ћилима. (Прес, 6.11.2007, 17); *Према речима Срећка Вејина*, општинског јавног тужиоца у Апатину, у касним поподневним сатима домаћин славе је, у више наврата, у свом дворишту пуцао у ваздух из пиштоља који је држао за појасом. (Вечерње новости, 21.12.2007, 12); *Према њиховим речима*, покушао је да избегне цистерну, али је изгубио контролу и аутобус је слетео с пута у њиву. (Блиц, 7.12.2007, 17).

Предлошко-падежна конструкција „ПО + синтагма_{реч}“ јавља се ређе него конструкција „ПРЕМА + синтагма_{реч}“. Будући да обе конструкције на исти начин исказују одређену модалност, сврстали смо их у исти подтип. Употребу предлошко-падежне конструкције „ПО + синтагма_{реч}“ у новинској вести илустроваћемо примером:

По речима окружној њурџиоца Анице Вукаџин до несреће је дошло када је путничко возило марке „фолксваген бора“, крећући се из правца

Вишеграда, на излазу из тунела Ључево прво ударило у бетонски зид, одбило се и прешло на леву страну коловоза, након чега се са обале сурвало у горње Дринско језеро, низ литицу дубоку око педесет метара. (Политика, 8.3.2008, насловна страна).

Обе конструкције омогућавају номинализацију исказа. Предлошко-падежна конструкција „ПРЕМА + синтагма *реч*“ постала је једно од клишеизираних језичких средстава информативног новинарства, јер доприноси језичкој аутоматизацији.

2.1.1.3. Предлошко-падежна конструкција „У + синтагма *НДев*“ јавља се у оквиру клаузе с партиципским пасивом као често средство исказивања одређене модалности:

У саопштењу МУП-а наведено је да је у њиховој хотелској соби нађено 57 лажних енглеских, платних картица, 43.000 евра, које су неовлашћено подигли и већа количина тек купљене гардеробе. (Блиц, 7.12.2007, 14); Постоје необориви научни докази, каже *се у нацији докуменџа о йонашању земаља йосле исџека сйоразума из Кјоџа*, да ће развијене нације морати до 2020. да смање емисије штетних гасова од 25 до 40 одсто испод нивоа из 1990. да би се избегли најтежи климатски поремећаји. (Прес, 10.12.2007, 21); За „*дрoгу богатих*“, како због више цене Чеси и Словаци зову кокаин, специјализују се као за „*породични бизнис*“ углавном организоване криминалне групе Албанаца, наведено је у *йолицјским анализама*, известиле су Хосподаржске новини. (Данас, 15–16. март 2008, 9); *У захџеву за йокреџање исџраџе йише* да је Симовић 3. децембра у насељу Беран Село код Берана Недовићу продао 10 грама марихуане за 10 евра. (Прес, 10.12.2007, 14).

У наведеним примерима именовање говорног лица није потребно, јер је реч о званичним подацима преузетих из писаних докумената.

2.1.1.4. Предлошко-падежне конструкције „НА + N_{Lok}“, „У + N_{Lok}“, и „ИЗ + N_{Gen}“ сврстали смо у исти подтип, јер се свим наведеним конструкцијама с именицом *nomina loci* маркира одређена имперцептивност истог степена, као што показују примери ексцерпирани из новинских вести:

На хирурџији крушевачкој Здравсџвеној ценџира саопштено је да повреде нису опасне по живот. (Прес, 6.11.2007, 12); *У већим айошекама у уџем ценџру Беоџрада реџорџеру Pressa* је речено да пеницилина нема месецима, а у државним није ни пракса да га држе јер се углавном добија у болницама и домовима здравља. (Прес, 17.12.2007, 7); Коштуница је у разговору са министром спољних послова Ирске Дермотом Ахерном нагласио да је то значајан корак Србије у правцу налажења компромисног, одрживог и функционалног решења сагласног с Повелом УН, Резолуцијом 1244 и Уставом Србије“, саопштено је *из Владе Србије*. (Блиц, 9.11.2007, 2).

У наведеним примерима извор информација строго гледано није именован, али предлошко-падежном конструкцијом с именицом просторног значења назначено је одакле потиче информација. Пошто све именице означавају неку здравствену или службену институцију, име и презиме говорног лица представљају редувантну информацију за читаоца. Извор информација је овде познат, те је реч о одређеној имперцептивности.

2.1.2. НЕЗАВИСНЕ КЛАУЗЕ ЗА ИСКАЗИВАЊЕ ОДРЕЂЕНЕ ИМПЕРЦЕПТИВНОСТИ У НОВИНСКОЈ ВЕСТИ

У новинским вестима често се као маркер одређене имперцептивне модалности користе независне реченице, чији глагол може бити у активној или пасивној форми.

2.1.2.1. Независне клаузе с глаголом у форми актива представљају често синтаксичко средство за исказивање одређене имперцептивности у новинској вести. Субјекатско-предикатска конструкција с глаголом у активу која маркира одређену имперцептивност а налази се иза цитираних или парафразираних речи одвојена је од туђих речи цртом или зарезом, као што показују примери:

Зар то није системски проблем америчког права? Крајем 18. века такав преседан у историји САД се већ десио. Ми вас не приморавамо да мењате ваше законодавство, то је суверено право само америчког народа и законодаваца, и зашто ви предпостављате да имате право да се мешате у наше послове? – *уишиао је Пушин*, додајући да је „у томе главни проблем“ у односима Вашингтона и Москве. (Прес, 20.12.2007, 20); Малолетни Т. М. тешко је рањен док се са вршњаком играо пиштољем, *саоишишила је јуче Полицијска ујрава у Нишу*. (Ало!, 14.12.2007, 5); Потом га је прислонио уз слепоочницу и упуцао се, *саоишишила је њолицја*. (Прес, 6.11.2007, 12).

Независна клауза са глаголом комуникације често стоји на почетку, допуњена изричном клаузом којом се изриче пропозитивни садржај смештен у имперцептивни модални оквир, тј. информација која потиче од извора именованог у независној клаузи:

Полиција је саоишишила да је М. Р. „угрожавао животе људи и доводио у питање имовину грађана“ тако што је са „С“ солитера у улици Марије Маге Магазиновић на пролазнике бацао флаше, цигле, тегле и сл. из свог стана на осмом спрату у различита доба дана. (Прес, 6.11.2007, 13); *Новосадски медији шага су јавили* да је Микавица вршио притисак на Јаковљевића да поднесе оставку на место директора Спенса. [...] *Микавица је медијима шага рекао* да је поступак странке „неморалан и неутемељен“. (Блиц, 7.12.2007, 3).

2.1.2.2. Независна клауза с глаголом у пасиву подједнако је често средство за исказивање одређене имперцептивности у новинској вести као и клаузе с глаголом у активу, а њену употребу илуструју примери:

Коштуница је у разговору са министром спољних послова Ирске Дермотом Ахерном нагласио да је то значајан корак Србије у правцу налажења компромисног, одрживог и функционалног решења сагласног с Повељом УН, Резолуцијом 1244 и Уставом Србије“, *саопишћено је из Владе Србије*. (Блиц, 9.11.2007, 2); „НИС је одлучио да уочи новогодишњих и божићних празника смањи цене у знак захвалности потрошачима на поверењу које су указали националној нафтној компанији у протеклој години“, *наведено је у саопишћењу*. (Курир, 21.12.2007, 6); БРИСЕЛ – Вршилац дужности премијера Белгије Ги Верхофштат формираће прелазну коалициону владу, чиме ће се наћи привремено решење за политичку кризу у тој земљи више од шест месеци после избора, *најављено је јуче у Бриселу*. (Прес, 20.12.2007, 20).

У наведеним примерима употребе независне клаузе с пасивном формулацијом, за разлику од клауза с глаголом у активу, никад директно не именује говорно лице које је извор информација, већ се одређена имперцептивност исказује посредним путем, употребом предлошко-падежних конструкција, о чему је било речи.

2.1.2.3. Безличном формулацијом са глаголима говорења у новинским вестима исказује се извор информација помоћу предлошко-падежне конструкције „у + локатив“:

У саопишћењу полицаје се наводи да се несрећа догодила јуче, када су се Т. М. (14) и П. Ц. (14) играли пиштољем чији је власник отац малолетног П. Ц. (Ало!, 14.12.2007, 5); У саопишћењу се наводи да нико од побуњеника није учествовао у преговорима, те постоји могућност да споразум неће бити поштован. (Данас, 15–16. март 2008, 10).

О бирократизованости јавног језика већ је писано (Кликовац 2008, Шкиљан 1998). Обезличене реченице доприносе бирократском тону исказа у новинској вести, а наведени примери показују да се и користе управо онда када новинар преноси информације из званичних саопштења.

2.1.3. ЗАВИСНЕ КЛАУЗЕ ЗА ИСКАЗИВАЊЕ ОДРЕЂЕНЕ ИМПЕРЦЕПТИВНОСТИ У НОВИНСКОЈ ВЕСТИ

Упоредо са независним клаузама у новинским вестима и зависне клаузе служе као маркер одређене имперцептивне модалности. За исказивање овог типа модалности најчешће се користе зависне клаузе с глаголом говорења, као у примерима:

Шта ће све бити набављено, није познато, али се зна да ће са додатних тридесет пет хиљада евра, како кажу у *Информативној служби рада*, бити допуњена већ постојећа новогодишња расвета купљена претходних година. (Курир, 15.12.2007, 15); *Како је саопштио Верхофштајнов портпарол*, „премијер је деблокирао ситуацију“ и најавио да ће формирати коалициону владу, коју ће чинити пет странака. (Прес, 20.12.2007, 20).

У синтаксичкој позицији предиката зависне клаузе употребљене за маркирање одређене имперцептивности ређе се користе други глаголи. Глаголе *наводити* и *писати* налазимо у овој позицији онда када се зависном клаузом исказује информација да је извор информација други медиј или је исти дневни лист раније писао о тој теми:

Родитељи 16–годишње девојке из околине Дубровника пријавили су дубровачкој полицији нестанак малолетне кћери, која се још у среду, како наводе медији у *Хрватској*, није појавила кући. (Правда, 8–9.3.2008, 16); *Како је „Блиц“ писао*, монструозно недело је откривено након што се девојчица пожалила једном рођаку. (Блиц, 7.12.2007, 17).

У првом примеру новинар овим језичким средством сигнализира да преноси информације чији су извор медији у Хрватској. У другом примеру износи се информација већ објављена у истом дневном листу, а одређена модалност се исказује зависном реченицом, која уводи бекграунд вести.

2.2. ЛЕКСИЧКА СРЕДСТВА ЗА ИСКАЗИВАЊЕ ОДРЕЂЕНЕ ИМПЕРЦЕПТИВНОСТИ У НОВИНСКОЈ ВЕСТИ

За исказивање одређене имперцептивности у новинским вестима користе се и лексичка средства, како глаголска тако и именска.

2.2.1. ГЛАГОЛИ ЗА ИСКАЗИВАЊЕ ОДРЕЂЕНЕ ИМПЕРЦЕПТИВНОСТИ У НОВИНСКОЈ ВЕСТИ

Најнеутралнији а уједно и најчешћи глаголи говорења употребљени за исказивање одређене имперцептивности у новинској вести јесу глаголи *рећи* и *казати*. Навешћемо неке од примера ексцерпираних из нашег корпуса:

а) глагол *рећи*: Микавица је медијима тада рекао да је поступак странке „неморалан и неутемељен“. (Блиц, 7.12.2007, 3); Лајчак је рекао да поштује ауторитет и мандат председника Владе Србије Војислава Коштунице, али да исто тако очекује од њега да поштује ауторитет и мандат високог представника за БиХ. (Блиц, 3.11.2007, 14);

б) глагол *казати*: Она је казала да постоје неки, међу које је сврстала министра Илића, који мисле да ће Косово и Метохију одбранили тако што ће Србију изоловати од Европе. (Политика, 8.3.2008. 5); Он је казао

да кандидат Томислав Николић на изборима очекује подршку свих слободарских снага и људи који желе другачију власт у Србији. (Вечерње новости, 21.12.2007, 4).

Ови глаголи омогућавају поштовање принципа *објективности ири-ликом именованга извора*, те спадају у препоручене глаголске форме у новинској висти, жанру чије су темељне одлике објективност и неутрални избор лексике. Ређе се са овом сврхом јавља глагол *иричаиши*: „У трену, штап се нагло повио према води и одмах сам знао да је у питању велика риба. Двадесетак минута раније, на истом месту сам уловио и шарана од 8,2 килограма“, *ирича* Дубајић. (Политика, 6. 11. 2007, 36). Иако неутралан, овај глагол не погодује информативним новинским текстовима, док је његова употреба као маркера имперцептивности сасвим разумљива у висти која преноси риболовачку причу. У вестима са дневном политичком тематиком углавном нема места причи и причању.

Релативно је честа и употреба других глагола говорења, као што су *саоишиишии*, *изјавиши*, *навесиши*, као и глагола *додатиши* употребљеног у значењу вербалног изношења додатних информација:

а) глагол *саоишиишии*: *Влада РС саоишишила је синоћ да Лајчак треба да преузме део одговорности за излазак из новонастале кризе у БиХ. (Блиц, 3.11.2007, 14); Нафтна индустрија Србије је од јуче смањила цене горива за два динара, саоишишио је НИС. (Курир, 21.12.2007, 6)*

б) глагол *изјавиши*: *Високи међународни представник у Босни и Херцеговини Мирослав Лајчак изјавио је да неће дозволити да га босански Срби уцењују остваркама и истовремено оштрижио премијера Србије Војислава Коштиничу да обманује јавност. (Блиц, 3.11.2007, 14); Министар пољопривреде и шумарства Слободан Милосављевић изјавио је јуче у Нишу да „проблема у функционисању владе има“, али да не може са сигурношћу рећи у којој мери ће они бити превазиђени. (Политика, 8.3.2008. 5)*

в) глагол *навесиши*: *Као члан тадашњег Управног одбора РТС-а и потпредседник владе Николић је био дужан да у складу са владином ратном наредбом, заједно са директором те куће Драгољубом Милановићем, спроведе евакуацију зграде РТС-а, навели су родитељи и рођаци страдалих радника на конференцији за новинаре. (Блиц, 25. 1.2008, 3);*

г) глагол *додатиши*: – *Зар то није системски проблем америчког права? Крајем 18. века такав преседан у историји САД се већ десио. Ми вас не приморавамо да мењате ваше законодавство, то је суверено право само америчког народа и законодаваца, и зашто ви претпостављате да имате право да се мешате у наше послове – упитао је Путин, догађући да је „у томе главни проблем“ у односима Вашингтона и Москве. (Прес, 20.12.2007, 20).*

Наведени глаголи не нарушавају принцип *објективности* *иприликом именованја извора* и користе се да означе говорну ситуацију давања неког званичног саопштења или изјаве. У свим примерима у којима побројани глаголи чине модални имперцептивни оквир, осим у случају глагола *ипричајти*, извор информација је висока државна институција или њен представник, на пример председник државе, а нешто ређе и друга лица која се јавности обраћају на конференцији за новинаре или сличним путем.

Глаголи *јавити*, *јисајти* и *извесити* користе се у оквиру имперцептивног модалног оквира када је извор информација други медиј, док се глагол *јоказивати* користи када су подаци преузети из научне студије:

а) глагол *јавити*: Новосадски медији тада *су јавили* да је Микавица вршио притисак на Јаковљевића да поднесе оставку на место директора Спенса. (Блиц, 7.12.2007, 3);

б) глагол *јисајти*: Ако се задржите 46 минута, управа ресторана од саобраћајне полиције тражи ваше податке и добијате казну на кућну адресу, *јише* „Гардијан“. (Прес, 13.12.2007, 21)

в) глагол *извесити*: За „дрогу богатих“, *како збој више цене Чеси и Словаци зову кокаин*, специјализују се као за „породични бизнис“ углавном организоване криминалне групе Албанаца, наведено је у полицијским анализама, известиле су Хосподарске новине. (Данас, 15–16. март 2008, 9);

г) глагол *јоказивати*: Често коришћење мобилних током пет година може за 50 одсто да повећа ризик од развоја рака уста, показује израелска студија. (Прес, 6.11.2007, 12); Косовско–албанска мафија, позната у средњој Европи као „хероинска царица“, царује у последње време у Словачкој и у шверцу кокаина, *јоказују* најновији подаци словачке полиције. (Данас, 15–16. март 2008, 9).

Чест је и глагол *најавити*, нарочито у тексту такозваних вестинајава, као што показују примери:

Мандатар за састав нове хрватске владе Иво Санадер *најавио је* да ће задњи коалициони споразуми бити потписани у уторак 8. јануара, после завршне рунде преговора заказане за понедељак 7. јануара. (Курир б. и 7.1.2008, 5); БРИСЕЛ – Вршилац дужности премијера Белгије Ги Верхофштат формираће прелазну коалициону владу, чиме ће се наћи привремено решење за политичку кризу у тој земљи више од шест месеци после избора, најављено је јуче у Бриселу. (Прес, 20.12.2007, 20); Он сматра да су могућности улагања у Србији велике и *најављује* да ће „Фенерали“ грађанима понудити нове производе у области осигурања. (Прес, 10.12.2007, 11).

Поред номинације акта говорења глаголи *јоипврдити*, *јоручити*, *јпрецизирајти* и *објаснити* носе и додатне конотације. Иако нису неутралне глаголске форме које се препоручују као средство исказивања одређене

имперцептивности, новинари их користе да уједно пруже информацију о илокуторном чину *йойврђивања*, *йоручивања*, *објашњавања*, *йрецизирања*, као што показују примери:

а) глагол *йойврдиџи*: Друштво за заштиту дивљих птица *йойврдило* је да је он осим сокола држао и 25 заштићених птица певачица и бастарда, добијеног недозвољеним укрштањем штигилица и канаринца. (Прес, 6.11.2007, 12); б) глагол *йоручиџи*: У смиреном тону, без узаврелих емоција, Томић и Петрић *су йоручили* играчима да што пре заборавае пораз од Звезде. (Политика, 8.3.2008, 25);

в) глагол *йрецизираџи*: Прелазна влада могла би да положи заклетву у петак, а договор о њеном формирању постигнут је пошто је валонска странка пристала да се прикључи блоку који је премијер покушавао да оформи, *йрецизирао је йорџијарол*. (Прес, 20.12.2007, 20);

г) глагол *објасниџи*: Своје захтеве да разговарају упутили су председнику државе, председнику Скупштине и министру Динкићу, а новинарима *су објаснили* да се нису договарали о начину на који ће штрајковати, али ће држати тензију до уписа акција. (Блиц, 17.11.2007, 10); Он *је објаснио* да закон о подели акција није био разматран на комисији за реструктурирање јавних предузећа, нити су други чланови Владе упознати с њим. (Блиц, 17.11.2007, 10).

У глаголе чијом употребом се у мањој или већој мери нарушава начело *објективности* *йриликом именованја извора* када чине део модалног оквира одређене имперцептивности спадају глаголи *истиаћи*, *најласиџи*, *йврдиџи*, *оцениџи* и *йозваџи*. Они су релативно честа средства за исказивање овог типа модалности у нашем корпусу, а њихову употребу илустроваћемо неколиким примерима:

а) глагол *истиаћи*: *Чланови бенда су њакође истиакли* да се од јуче у продаји налази ДВД издање њиховог концерта у „Београдској арени“, а они су пре одласка у Минхен потписали 4.000 дискова који су послати на адресе њихових верних фанова. (Блиц, 7.11.2007, 26); У краткој беседи после литургије, Амфилохије *је истиакао* значај празника и личност епископа Јакова, оснивача Јерусалимске цркве. (Политика, 6.11.2007, 8);

б) глагол *најласиџи*: Он *је најласио* значење литургије Светог апостола Јакова за православну веру, јер је она део традиције древне хришћанске цркве. (Политика, 6.11.2007, 8);

в) глагол *йврдиџи*: Реч је о П. М. из места Сребрено, покрај Дубровника, а *исти извор йврди* да се 16–годишњакиња наводно телефонски јавила забринутим родитељима, рекавши им тек кратко: „Отета сам“. (Правда, 8–9.3.2008, 16);

г) глагол *оцениџи*: Председништво Босне и Херцеговине јуче *је* у Сарајеву *оценило* да је потребно обавити консултације са председником Савета министара Николом Шпирићем, пре него што буде разматрана оставка коју је јуче поднео на ту функцију. (Блиц, 3.11.2007, 14); Пот-

председник српске владе Божидар Ђелић *оценио је* да Влада треба да уважи и аргументе радника јавних предузећа и поручио им да претњама ништа неће постићи. (Блиц, 17.11.2007, 10).

д) глагол *позвао*: *Пуџин је позвао* да се уважава право нација на сопствене одлуке у сопственој земљи и поменуо прве председничке изборе Џорџа Буша 2000. године, када се „судбина председника решавала на суду“ и када је „гласао мањи број бирача“. (Прес, 20.12.2007, 20).

Употреба глагола *смајрао* и *веровао*, који нису глаголи говорења али се користе као маркери одређене имперцептивности у новинској висти, представљају пример за имперцептивну модалност која је блиска епистемичкој модалности. Осим што упућује на чињеницу да он сам није извор информације новинар смешта пропозитивни садржај у епистемички модални оквир, јер он не мора нужно бити тачан, већ је то само веровање или мишљење говорног лица:

а) глагол *смајрао*: Г17 плус *смајра* да је само на ванредним изборима могуће решити актуелну политичку кризу, изјавила је данас подпредседница Г17 плус Сузана Грубјешкић. (Политика, 8.3.2008, 5);

б) глагол *веровао*: Г17 плус *верује* да је само економски јака Србија, интегрисана у ЕУ, има шанси да сачува свој суверенитет и територијални интегритет. (Политика, 8.3.2008, 5).

Глаголи *узвикнуо* и *довикнуо* користе се у оквиру шаблона директног говора да уведу директни цитат узвичне реченице у новинској висти. Примери ексцерпирани из нашег корпуса илуструју маркирање одређене имперцептивне модалности али и експресивне модалности употребом ових глагола:

а) глагол *узвикнуо*: Након сат времена кашњења, Северина се појавила видно узбуђена, али при првим тактовима своје песме разгалила је уплашену публику и *узвикнула*: – Нема бомбе, бомба сам ја! – чиме је започела наступ. (Курир, 15.12.2007, ?)

б) глагол *довикнуо*: Косачов, који је све то време ћутећи погледом пратио Кушнера и Холбрука, рекао је: „Само да поручим господи Кушнеру и Холбруку, пре него што дефинитивно не напусте салу, да су по питању Косова у потпуности у криву“. На то се окренуо Кушнер и с врата *довикнуо*, смејући се: „Е, то ће историја тек оценити!“ (Газета, 16.3.2008, 2).

Будући да новинари у новинским вестима објективно преносе чињенице и теже неутралном преношењу информација добијених од извора, ова глаголска средства нису бројна. Јављају се у текстовима новинских вести објављеним у таблоидима и део су сензационалистичког приступа информативном новинарству.

Најнеутралнији глаголи говорења (*рећи*, *казати*) су најчешћи глаголи употребљени као маркери одређене имперцептивности. Релативно је честа и употреба других глагола говорења са овом сврхом (*саопшти*, *изјави*, *навеси*), као и глагола *годати*. Када је извор информација други медиј новинари користе глаголе *јави*, *и* *исаи* и *извести*, а глагол *показивати* користе као део имперцептивног модалног оквира када су подаци преузети из научне студије.

Поред номинације акта говорења глаголи *појиврди*, *поручи*, *прецизира* и *објасни* носе и додатне конотације, те нису препоручеи у журналистичкој литератури, али се у новинским вестима релативно често користе као маркери одређене имперцептивности.

Начело *објективности* *приликом именовања извора* нарушава се употребом глагола *исаи*, *наласи*, *иврди*, *оцени* и *позваи* за исказивање одређене имперцептивности, а глаголи *смајраи* и *вероваи* употребљени у овој позицији приближавају имперцептивну модалност епистемичкој модалности, јер релативизују тачност изнете информације. Ретко се као маркери одређене имперцептивности користе глаголи као што су *узвикну* и *довикну*, који уједно исказују и експресивну модалност, а јављају се искључиво у таблоидима.

2.2.2. ИМЕНСКЕ ЈЕДИНИЦЕ ЗА ИСКАЗИВАЊЕ НЕОДРЕЂЕНЕ ИМПЕРЦЕПТИВНОСТИ У НОВИНСКОЈ ВЕСТИ

О именовању особе у информативним новинским жанровима већ је писано, уз посебан осврт на именовање особа женског пола (Худечек, Михаљевић 2009: 160–162; Ћорић 2011: 185–189). Оно што је већ истакнуто у радовима о именовању особа у информативним жанровима потврђује и анализа именовања извора у новинским вестима. Извор се именује пуном антропонимијском формулом и/или функцијом на почетку текста, а потом се користи нека од елиптичних реализација ове формуле, као у лиду вести „Микавица избачен из ДСС-а“:

Бивши функционери ДСС Дејан Микавица и Милоје Јаковљевић, директор новосадског „Сјенса“ нису више чланови Демократске странке Србије, изјавио је јуче председник одбора ДСС у Новом Саду Владимир Галић. (Блиц, 7.12.2007, 3);

Презиме је најчешћа елиптична реализација пуне антропонимијске формуле, којом се именује извор информација у телу вести. Најчешће је реч о политичарима или јавним личностима чије изјаве прожимају цео текст вести, па је потребно варирати антропонимијску идентификацију извора приликом његово вишеструког именовања у истом тексту. У примерима ексцерпи-

раним из тела вести ознаком унутар угластих заграда обележили смо пуно именоване извора које је дато у на самом почетку лида вести:

Лајчак [→ *Високи међународни представник у Босни и Херцеговини Мирослав Лајчак*] је рекао да поштује ауторитет и мандат председника Владе Србије Војислава Коштунице, али да исто тако очекује од њега да поштује ауторитет и мандат високог представника за БиХ. (Блиц, 3.11.2007, 14); – Вредност награде је 27.000 евра. За то су са 40 одсто заслужне године и године мукотрпног рада, а 60 одсто је заслужна Марија и њена и наша победа на „Евровизији“ – каже *Мирковић* [→ *Саша Мирковић, менаџер Марије Шерифовић*] (Блиц, 1.12.2007, 25).

Именовања извора наведена у угластим заградама пружају читаоцу све потребне информације о говорном лицу, али су превише дуга да би их новинар понављао при сваком цитирању или парафразирању. Јављају се на крају или на почетку реченице с имперцептивним модалним оквиром, најчешће у зависности од тога да ли новинар користи шаблон директног или индиректног говора за преношење туђих речи.

Име се ретко користи као антропонимијски идентификатор извора информација у новинској вести. Реч је о познатим личностима, а претходно се у лиду даје пуна антропонимијска формула, да би се у телу вести комбиновала са именом као својом елиптичном реализацијом, као што показује пример:

Здравко је у емисији испричао да је концерт у Загребу, који је наш певач планирао за септембар, пропао због пропуста у организацији. – Знам да имам много обожавалица у Загребу и волео бих да им што пре приуштим концерт. Надам се да ће се мој наступ ипак реализовати у догледно време, на пролеће – рекао је на снимању веома расположени *Здравко Чолић*, који је уз пратњу тамбурашког оркестра извео нумеру „Свадбарским сокаком“. (Блиц, 17.11.2007, 15).

Пуна антропонимијска формула често је допуњена функцијом коју говорно лице обавља, научном титулом и сличним информацијама. Каткад се и самом титулом или функцијом може именовати извор и то је увек елиптична реализација претходно датог именоване. Тиме ћемо се детаљније бавити у оквиру ширег истраживања, а овде наводимо један неспецифични вид именоване извора:

Нови Сад – *Илић мр Велимир* је јавно изнео тенденциозну неистину да је Лига социјалдемократа Војводине сепаратистичка странка и због тога ћемо против њега поднети кривичну пријаву због клевете, највио је јуче председник ЛСВ Ненад Чанак. Уколико Илић не буде кажњен за овако тенденциозно клеветање проевропских снага у Србији, каже Чанак, онда ће се показати да правосуђе у Србији „служи искључиво као

преторијанска гарда самовоље Коштунице др Војислава и Илић мр Велимира“ (Данас, 15–16.3.2008, 5).

Заменом места скраћенице за научну титулу и личног имена створена је конструкција којом се осим именовања извора информације исказује и иронијски отклон посредника у процесу комуникације (Ненада Чанка) према политичком супарнику, чији су степен образовања и магистарска титула под знаком питања, као што је читаоцу овог новинског текста познато.

Неспецифично именовање извора информације употребом надимка врло је ретко у нашем корпусу. Јавља се на последњим странама таблоида, у вестима о естрадним певачицама, као у примеру: „Зато остајем оваква каква сам, па коме се свиди – супер, а коме не – ту не могу ништа – рекла нам је Рада.“ (Курир, 18.12.2007, 12).

Вест из које је ексцерпиран пример већ у наслову упућују на непоштовање правила новинарске професије употребом вулгаризма и узвичника (*Ha dam sice!*), тако да не изненађује фамилијарни тон при именовању извора, што је још једно огрешење о новинарски кодекс (Ћириловић 1998: 21, Рус-Мол 2005: 152). Жута штампа чак и личности из света политике чије изјаве преноси у вести понекад именује надимком, али и тада је вест смештена на неку од последњих страна и не говори о озбиљним темама, као у примеру:

Пошто се после прошлогодишњег конгреса СПС Анђелковић сасвим повукао из политике, будућа телевизија, како *Баки* тврди за Курир, биће „описана од политичких вести“. [...] – Емитоваћемо се преко кабловских ТВ мрежа, тако да нећемо морати да се дописујемо с Радиодифузног агенцијом – каже *Баки*. (Курир, 7. 12. 2007, 14).

Извор информација може бити институција и тада није потребно именовање говорног лица, па је и тада реч о одређеној имперцептивности, као у примеру: „Бранислав Л. (35) из Суботице притворен је због сумње да је извршио насиље у породици, саопштила је *субоитичка полиција*.“ (Курир, 8.8.2008, 10).

Када је назив институције или предузећа дуг, он се након навођења пуног назива на почетку текста даље означава познатом скраћеницом, као у примеру: „Нафтна индустрија Србије је од јуче смањила цене горива за два динара, саопштио је *НИС*.“ (Курир, 21.12.2007, 6)

Као што смо већ рекли у одељку о употреби глагола, извор података може бити и научна студија и тада се извор информација исказује именичким синтаagmaма:

Оне које на дан попију чашицу-две алкохолног пића живе дуже него оне које уопште не пију, показало је *једно истраживање*. Људи који не пију и жене које ретко пију изложени су знатно већем ризику да оболе

него жене које на дан попију чашу алкохолног пића, тврди *џим који је сѝрповео исџараживање*. (Курир 17.12.2007, 17).

2.3. УЛАНЧАВАЊЕ ОДРЕЂЕНЕ ИМПЕРЦЕПТИВНОСТИ

Комбиновање свих наведених средстава за изражавање одређене имперцептивности и уланчавање овог типа модалности илустроваћемо реченицом из лида вести „Путин: Амери, не мешајте се у наше послове!“ (Прес, 20.12.2007, 20):

Главни проблем у односима САД и Русије јесте амерички став да Вашингтон има право да се меша у послове Русије, *изјавио је руски ѝпредседник Владимир Пуџин у инџервјуу америчком часоџису „Тајм“*. (Прес, 20.12.2007, 20).

Пуна антропонимијска формула допуњена функцијом, неутрални глагол говорења и предлошко-падежна конструкција на почетку текста дају потпуну информацију о извору информација, а уједно се исказује чињеница да је ова изјава преузета из другог медија.

Комбиновањем више језичких средстава за исказивање одређене имперцептивности, употребљеним у узастопним клаузама новинар као да исказује став о истинитости пропозитивног садржаја, релативизирано значење истинитости, па је овај пример показатељ чињенице да је имперцептивна модалност блиска епистемичкој модалности:

Родитељи 16–годишње девојке из околине Дубровника пријавили су дубровачкој полицији нестанак малолетне кћери, која се још у среду, *како наводе медији у Хрваџској*, није појавила кући. Реч је о П. М. из места Сребрено, покрај Дубровника, а *исџи извор џврди* да се 16–годишњакиња *наводно* телефонски јавила забринутим родитељима, рекавши им тек кратко: „Отета сам“. (Правда, 8–9.3.2008, 16).

Вишеструка одређена модалност исказана је и у примеру:

Драган Ђилас је, *џрема изјави гостџављеној Бетџи*, навео да не користи привилегије које му допушта место министра и да на девизном рачуну нема средстава. (Данас, 15–16. март 2008, 5).

Канал комуникације у наведеном примеру може се приказати на следећи начин:

Драган Ђилас → посредник који доставља изјаву агенцији → Бета → Данас → читаоци.

Посредник у овом комуникационом каналу није именован, али реч је о институционализованој комуникацији, па тачно именовање посредника

није битно за читаоце. Сличан вид уланчавања одређене модалности јавља се у примеру:

Национални центар за праћење наркотика при словачкој влади уочио је у најновијој студији, коју објављују словачки медији, да словачка деца престају полако да пуше, али зато све раније и чешће прибегавају алкохолу и дрогама. (Данас, 15–16.3.2008, 9)

Комуникациони канал шематски се може приказати овако: Национални центар за праћење наркотика при словачкој влади → научна студија → словачки медији → новинар → читаоци. Поред пошиљаоца и примаоца информације у овом процесу информисања учествује више посредника, што је исказано комбиновањем лексичких и синтаксичких средстава.

У свакој од реченица које чине текст вести „Открио име сведока“ налазимо уланчавање одређене имперцептивности:

БЕОГРАД – Генерални секретар СРС Александар Вучић изјавио је јуче да је од секретара Хашког трибунала Ханса Холцијуса добио допис у којем се указује на могућност покретања поступка против њега због наводног објављивања имена заштићеног сведока.

Вучић је објаснио да је допис из Хашког трибунала добио прекрсноћ и да се у њему прети да би генерални секретар радикала могао да изгуби статус правног саветника лидера те странке Војислава Шешеља, али и да би могао да буде осуђен на затворску казну.

Вучић је казао да га Трибунал оптужује да је на конференцији за новинаре 7. децембра у Београду открио име једног од учесника у суђењу лидеру радикала пред Хашким трибуналом, али је одбацио оцене да се ради о заштићеном сведоку оптужбе.

Он је рекао да постоји оверени писани доказ у којем се тај човек изјашњава као сведок одбране Војислава Шешеља и додао да је на конференцију за новинаре СРС дошао управо да би још једном потврдио да не жели да буде заштићени сведок оптужбе. (Вечерње новости, 21.12.2007, 6).

Комуникативни канал можемо представити овако: Ханс Холцијус → Александар Вучић → Вечерње новости → читаоци. У наведеном тексту вести можемо пронаћи готово сва лексичка и синтаксичка средства која смо претходном анализом издвојили као маркере одређене имперцептивности. као и у осталим примерима за уланчавање одређене модалности, нагомилавање ових средстава последица је сложених механизма јавног информисања. Све вести из којих су ексцерпирани примери баве се важним друштвеним и политичким темама, преносећи информације добијене из других медија или научних студија, при чему прецизирају од кога су они преузели информације. Новинари теже тачности, али претерано нагомилавање ових језичких средстава донекле отежава рецепцију изнетих пропозитивних садржаја.

3. За исказивање одређене имперцептивности у тексту новинских вести новинари користе различита синтаксичка средства (предлошко-падежне конструкције, независне и зависне клаузе), као и лексичка средства (глаголе и различита именска средства за именовање извора информација). Сва побројана средства користе се како би новинар нагласио да он само преноси информације добијене од релевантних извора. Нека од њих, као што су одређени глаголи у мањој или већој мери нарушавају новинарско начело *објективности приликом именовања извора*, док друга приближавају имперцептивни оквир епистемичком или експресивном модалном оквиру.

Наведена језичка средства се могу комбиновати у тексту новинске вести да би се исказала вишеструка одређена имперцептивност. Тим уланчавањем одређене имперцептивности се означава сложени механизам јавне комуникације, отежава рецепција, али се донекле новинар ограђује од евентуалног шума у комуникационом каналу, јер прецизно наводи све своје изворе информација и њихове изворе.

ЛИТЕРАТУРА

Кликовац (2008): Душка Кликовац, *Језик и моћ: ољеди из социолингвистике и стилистике*, Београд: Библиотека XX век.

Пипер и др. (2005): Пипер Предраг, Ивана Антонић, Владислава Ружић, Срето Танасић, Људмила Поповић, Бранко Тошовић, *Синтакса савремене српске језика: протипа реченица*, Београд: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига, Матица српска.

Рајнвајн (1988): Љубомир Рајнвајн, *Сиваралашићво новинара*, Београд: Научна књига.

Рус-Мол (2005): Штефан Рус-Мол, Ана Југослава Загорац Кершер: *Новинарство*, Београд: Клио.

Худечек, Михаљевић (2009): Лана Худечек и Милица Михаљевић, *Језик медија. Публицистички функционални стил, Загреб*: Хрватска свеучилишна наклада.

Ћорић (2011): Божо Ћорић, О дистрибуцији антропонимијских идентификатора за особе женског пола, *Лексиколоија, ономастика, синтакса*, Нови Сад : Филозофски факултет.

Ћириловић (1998): Милорад Ћириловић, Од вести до колумне, *Савремено новинарство*, Факултет политичких наука, Чигоја штампа, 15–24.

Шкиљан (1998): Дубравко Шкиљан, *Јавни језик: протипу лингвистички јавне комуникације*, Београд: Чигоја штампа.

Jelena L.J. Spasić

University of Kragujevac

Faculty of Education in Jagodina

Department of Filology

LINGUISTIC MEANS FOR EXPRESSING OF DEFINITE IMPERCEPTIVITY IN NEWSPAPERS NEWS

Summary: Imperceptive modality is the linguistic term for expressing the speaker's/journalist's attitude towards the information given by some other source. This type of subjective modality has two subtypes: definite and indefinite imperceptivity. Both of them are present in news and published in daily newspapers. Reporter often use information collected by different techniques. News, as objective genre, require that information should be checked, confirmed by relevant sources and the public should be informed who is the source of the information. Giving the name and/or function of source in journalistic literature is called *attribution* and in linguistic literature it is called *definite imperceptivity*. The paper gives a description of the linguistic means by which the definite imperceptive modality is encoded in news reports published in Serbian daily newspapers. The analysis shows the use of different syntactic models, the use of verbs of attribution and different types of attribution for expressing definite imperceptivity in news. The aim of the paper is to show functional and stylistics motivation for using the described linguistic means for expressing definite imperceptivity in newspaper news published in Serbian daily newspapers.

Key words: stylistics, modality, imperceptivity, publicity-functional style, news